

Osmanlının Son, Cumhuriyetin İlk Eğitim Müfredatında Arapça Öğretimi*

Arabic Education in the Last Syllabus of Ottoman and the First Syllabus of the Republic

HASAN UÇAR & MUSTAFA ŞEN**

Öz: Cumhuriyetin ilanının ardından 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhidi Tedrisat kanunu ile birlikte 1340 (1924) yılında liselerde okutulan Arapça dersi müfredatının incelendiği bu çalışmada söz konusu dönemin öncesi ve sonrası kıyaslanarak ders kitapları çerçevesinde işlenen müfredat programının değerlendirilmesi yapılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulüne kadar eğitim kurumlarında işlenecek olan derslere yönelik eğitim programlarının, yeni kanun metnine uygun ders kitaplarının hazırlanmamış olması pek çok alanda sorun oluştururken Mehmet Zihni Efendi gibi bir Arap dil bilimcisinin varlığı Arapça dersi açısından en azından böyle bir sorunun ortaya çıkmasına imkân vermiştir. 1924 yılı şartlarında sözel eğitim alan bir lise mezununun toplamda üç sene içerisinde sekiz saat Arapça eğitim alması, okutulan Türkçe derslerinin sarf ve nahiv açısından Arapça temelli olduğu da düşünüldüğünde İmam Hatip Mektepleri'nde faaliyetine devam ettiği yıllarda liselerde bu oranda varlığını devam ettiren Arapça açısından, geçiş döneminde bu dilin vazgeçilmezliğini göstermesi adına önem arz etmektedir. Bunu, Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra medreselere olan rağbetin azaltılmasının ancak bu şekilde mümkün olacağı düşünülmesi ile açıklamak da mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Arapça öğretimi, Osmanlı, Cumhuriyet dönemi, eğitim müfredatı.

Abstract: In this study that the syllabus of Arabic education in high schools in 1340(1924) by the the Law on Unification of Education which was accepted on

* Bu çalışma, 2015 yılında *International Conference On New Horizons in Education* adıyla Barcelona'da düzenlenen sempozyumda aynı adla sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Y. Doç. Dr. | Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

March 3rd, 1924 with the proclamation of the republic is being reviewed, the assessment of the syllabus that is elaborated within the textbooks by comparing the pre and post of the related era has been carried out. While posing problem the lack of the education programmes regarding the lessons that were thought in educational institutions till enacting the Law on Unification of Education, the lack of the textbooks compliance with the new law text in many areas; existence of a linguistic scientist like Mehmet Zihni Efendi did not allow to occur such a problem from the viewpoint of Arabic education. Taking Arabic education of a high-school graduate in the conditions of the year 1924 totally eight hours in three years, even if we look from the viewpoint of the Turkish lessons based on Arabic grammar and syntax has importance concerning to the indispensability of this language during the transitional period in the years of religious vocational high schools from the stand point of Arabic which was carrying on. It is possible to explain that the decreasing of demand to the madrasahs after the enacting of Law on Unification of Education had been considered possible in this way. Besides, considering the course of proceeding, it is possible to indicate that the Unification of Education was rendering the service in order to break the connection of the society with its past as well as educational unity which is the main objective also.

Keywords: Law on Unification of Education, Arabic education, Ottoman, Republic period, syllabus.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim sistemi ilk kez Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla belirlenmiştir. Bu kanunla birlikte Osmanlı ideolojisini temsil eden bazı dersler ve konular kaldırılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na hazırlıksız yakalanan pek çok alan dersi yeni müfredata uyum sağlama noktasında problemlerle karşılaşmıştır. Yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte dinî içeriğin etkisinin azaltılma çalışmaları başlamıştır. Süreç içerisinde resmi okullarda din eğitimi ve öğretiminin yanı sıra Arapça ve Farsça gibi doğu dilleri eğitim müfredatından tamamen kaldırılmıştır. Yabancı okullarda da dinî içerik taşıyan her tür ders yasaklanmıştır. İmam Hatip Mektepleri'nin varlığını devam ettirdiği yıllarda lise müfredatında var olma savaşı veren Arapça müfredatı uygun

ders kitabı oluşturma sıkıntısı yaşamamıştır. Zira *Medresetü'l-Vâizin* ve *Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ'nın* açılmasından önce kaleme alınmış olan Mehmet Zihni Efendi'nin el-Müntehab ve el-Muktedab isimli eserleri Meârif vekaleti tarafından 27 Eylül 1340 (1924) tarihinde yayımlanan genelge ile sarf ve nahiv açısından yeterli görülmüştür. Sarf ve nahivle ilgili bu kitapların 1929-1930 eğitim-öğretim yılı lise müfredat programlarının hazırlanması sürecine kadar –ki aynı sene imam hatip mektepleri de kapatılmıştır- okutulmasının devam etmesi en azından bu süreç içerisinde yetişen neslin değerlerinden kopmasına mani olmuş, bu okulların tekrar açıldığı seneye kadar sürecek olan boşluğun on beş sene ile sınırlı kalmasını sağlamıştır. Arapça ders kitaplarının hazır bulunmuşluğu ve inkılapların uygulamaya geçirilmesi süreci, normal liselerde dördüncü senede iki saat, beşinci senede iki saat ve edebiyat bölümlerinin altıncı senesinde dört saat olmak üzere toplam sekiz saat Arapça eğitiminin verilmesine olanak sağlamıştır. Günümüz eğitim sistemi müfredat programları ile kıyaslandığı zaman bilginin uygulanması, pekiştirilmesi vb. pek çok açıdan yetersiz görünen Arapça müfredat programlarının, İmam Hatip'lerin inkıta sürecinden sonra yeniden eğitime başladığı 1950'li ve sonraki yıllarda yetişen nesil göz önüne alındığında toplumu değerlerine bağlayan Arapça'nın ehemmiyeti aşikâr olacaktır. Filhakika Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla toplumun altı yıl nabzı tutulmuştur fakat Arapça bu süreçteki müfredatta bile kendine yer bulmayı başarmıştır.

Tarihçe

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi Mearif Vekaleti tarafından eğitim ve öğretimin genel meselelerinin görüşülmesi için Heyeti İlmiye toplantısı yapılması kararlaştırılmıştır. Kırk kişinin katıldığı, öğretim programları, eğitimin ve öğretmenlerin problemleri, öğretmen yetiştirme ve ilgili kurumların teşkilat yapılarının görüşüldüğü “*Birinci Heyet-i İlmiye*” toplantısı, 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır.¹

¹ Yücel, Hasan Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Ankara, Kültür Bakanlığı yay. 1994, s. 21; Tonguç, İsmail Hakkı, *İlköğretim Kavramı*, Ankara, Piramit yay. 2004 s. 230, 231; Akbayrak, Hasan, *Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine*, İstanbul, Kitabevi Yay. 2009, s. 310, 311; Öztürk, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996 s. 59-61.

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu ile birlikte askıda kalan “*Birinci Heyet-i İlmiye*”nin yaptığı çalışmalar² yeni kurulan devletin ve yeni kanunun buyurduğu şekilde düzenlenmek üzere bakanlığın yönetici kadrosu, akademisyenler ve eğitim kurumlarının idarecileri ve öğretmenlerden oluşan bir heyet tarafından 23 Nisan 1924 tarihinde *İkinci Heyet-i İlmiye* toplantısı yapılmıştır.³ Cumhuriyet döneminin ilk müfredat programı bu heyet tarafından hazırlanmış, ilk ve orta öğretimin o zamana kadar sürdürülen statüleri değiştirilmiş, ders kitapları yazdırılmış, ilköğrenim süresi altı yıldan beş yıla ortaöğretimin süresi ise yedi yıldan altı yıla indirilerek her biri üçer yıldan oluşan orta mektep (kısm-1 evvel) ve lise (kısm-1 sani) olarak adlandırılan iki devreye ayrılmıştır.⁴

İkinci Heyet-i İlmiye kararları gereğince yazılması, tercüme edilmesi veya hazırlanması⁵ kararlaştırılan kitaplar içerisinde 27 Eylül 1340 (1924) tarihinde yayımlanan genelge ile Mehmet Zihni Efendi'nin sarf ve nahiv çalışmalarının ders kitabı olarak kullanılması kabul edilmiştir.⁶

Mehmet Zihni Efendi sarf ve nahiv ile ilgili kitaplarını (el-Müntehab ve el-Muktedab) 1303 senesinde yazmıştır. Cumhuriyet döneminden önce medreselerde ulûmu cuziyyeden olarak alet ilmi sayılan sarf ile ilgili Emsile, Binâ, Maksûd, İzzî, Merah ve Kâfiye, nahiv ile ilgili Avâmil, İzhar, Mugni'l-Lebib, Molla Câmi, Mufassal-ı Zemahşeri vb. kitaplar okutulmuştur. Belâgat alanında da Muhtasar Meani, Mutavvel, İzâh, Miftah, Telhis vb. temel kaynaklar kullanılmıştır.⁷

Arapça eğitiminin devam ettiği kurumlardan bir diğeri de Osmanlı'nın son dönemleri olan 1912'de açılan Medresetü'l-Vâizîn ve

² Aslan, Erdal, 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı, Elementary Education Online, (2011), ss. 717-734, s. 725. <http://ilkogretim-online.org.tr>

³ Yücel, Hasan Ali, a.g.e., s. 22.

⁴ Ergun, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara, 1982, s. 61-64; Aslan, Erdal, a.g.m., s. 722.

⁵ Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S: 2004)*, Ankara, Pegem Yay. 2004, s. 362.

⁶ Aslan, Erdal, *Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları*, Eğitim ve Bilim Dergisi, 2010, C. 35 S.158, ss. 215-231.

⁷ Atay, Hüseyin, *Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazetnameler*, Ankara, Vakıflar Dergisi, 1981, S. 13, ss.171-235; Karataş, Süleyman, *Batılılaşma Döneminde Ders Program Değişimi*, Afyon, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002, s. 37.

1913'de açılan Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ'lardır. İmam Hatip Okullarının ilk örneklerini oluşturan bu okullar daha sonra Medresetü'l-İrşâd adıyla birleştirilmiş fakat Tevhidi Tedrisat kanunu ile kapatılmıştır. Eğitim ve öğretim kurumlarının yönetim ve denetiminin tek elde toplanmasına yönelik bu kanun ile İmam ve Hatip Mekteplerine dönüşen bu okullarda dini dersler ve Arapça ve Farsça gibi diller de varlığını devam ettirmişlerdir. Fakat çeşitli gerekçeler gösterilerek bu okullarda Eylül 1930 yılında kapatılmış 17 Ekim 1951 tarihli İmam Hatip Okullarının açılması kararı yürürlüğe girinceye kadar⁸ din ilimleri alanında olduğu gibi Arap dili açısından da resmi yollardan eğitim yolu kapanmıştır.⁹

Mekâtibi Sultânîlerin Son Arapça Müfredat Programı¹⁰

Erkek ve kız sultanîsinin ilk sekiz senesi birinci devre, son üç senesi ise ikinci devreye aittir. Erkeklerde daha önce on iki olan eğitim süresi on bir seneye düşürülmüştür. Kız sultanîlerin tahsil süresi de on bir seneye çıkmıştır.¹¹ Arapça açısından bakıldığı zaman birinci devre altıncı sınıfta erkeklerde üç saat olan Arapçanın kızların aynı sınıfında iki saat olmasından başka erkek sultanîlerinin programına kıyasla kız sultanîlerinin programı birbirinin aynıdır. İkinci devrede ise erkek ve kız sultanîleri müfredat programları tamamen aynıdır ve sadece edebiyat şubesinde Arapça okutulmuştur. Dokuzuncu senede dört saat olan Arapça dersinde sekizinci sınıftaki tertibe uygun olarak okuma ve uygulama yapılmıştır. Onuncu senenin üç saatlik Arapça dersinde ise bir saati kavaid olan derste belagat ve iki saatinde ise okuma yapılmıştır. Sekizinci sınıftan itibaren uygulamanın önem kazandığı bu süreç son sınıfta Arap edebiyatı ile Arap şair ve ediplerinin eserleri üzerinde yapılan uygulamalı eğitim ile son bulmuştur.¹²

Şimdi doğru bir karşılaştırma yapmak adına bu müfredatın içeriğine göz atabiliriz.

⁸ Bu ifadeden hariç olmak üzere İmam Hatip Yetiştirme Kursları adı altında açılan ve on aylık eğitim veren kurumlar birkaç yıl faaliyet göstermiştir.

⁹ <http://www.imamhatipokullari.org/tarihce.html>.

¹⁰ *Mekâtibi Sultaniye Müfredat Programları*, Marif Vekaleti, İstanbul, Matba-ı âmire, 1338.

¹¹ Yücel, Hasan Ali, a.g.e., s. 17

¹² Yücel, Hasan Ali, a.g.e., s. 277; Soyupek, Hasan, *İkinci Meşrutiyet'ten Günümüze Türkiye'de Arapça Öğretimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta, 2004, s. 73.

Altıncı sınıf

Haftada üç saat okutulan Arapça dersinin bir saati kavâid, iki saati okuma dersine tahsis edilmiştir. İnas-ı Sultanilerde ise haftada iki saat olan Arapça dersi, kavâid ve kıraate eşit olarak bölünmüştür. Program tam olarak şu şekildedir:

Sarfin tarifi, konusu, amacı, kelimenin aksamı selasesi, tarifleri ve özellikleri, zaman itibariyle fiilin taksimi, mazi fiillerin harf sayıları bakımından mücerred ve mezid şeklinde ayrılmaları, ف، ع، ل maddesinden fiil vezinlerinin anlatımı, mücerred fiillerin sülasi ve rubai şeklindeki taksimi, sülâsî mücerred mazinin üç şekli, bu mazilerden oluşan muzarileriler, mazi ve muzarilerinin incelenmesi açısından sülasi mücerred altı bab, rubai mücerred, sülasi mezidin ilave sayıları itibariyle rübai, humasi ve südasi şeklinde taksimi, rubai mezidin ilave sayıları itibariyle rübai, humasi ve südasi şeklinde taksimi, rubai mücerred ve rubai mezidin mülhakları, müteaddi ve lazım, ziyadeli babların zaidleri bakımından ifade ettiği anlamlar, emir ve nehiy (tanımları, türleri ve yapıları), malum ve meçhul, müsbet ve menfi,

İsimler, isimlerde müzekker ve müenneslik, müfred, tesniye ve cemilik, cemi çeşitleri, ismin mücerred ve mezid şeklinde taksimi, master çeşitleri: mimli masterlar merre masterları, nev'î masterlar ve diğerleri, semai mücerred masterların vezinleri, sülasiden fazla olan masterların kıyasi vezinleri, ism-i zaman, ism-i mekan, ism-i alet, ism-i tasgir, ism-i fail, ism-i meful, sıfatı müşebbehe, mübalağa ism-i fail, (فعول ve فعيل) vezinlerindeki sıfatların hükmü, ism-i mensub, nisbet sîgaları, ism-i tafdil ve yapılışı, افعال veznindeki sıfatı müşebbehelerle arasındaki farklar, maî ve bâî fiili teaccub, sahih, misal, muzaaf, lefif, nakis, mehmuz ve ecvef fiil tanımları, çeşitleri ve uygulaması,

İlâl ve idgam, mu'tel fiil türleri ve bazı özellikleri, hemze-i vasl, iki sakin harfin bir araya gelmesi, nun-u te'kid, sahih olan ve olmayan fiil çekimleri

Not: Müfredat-ı mezkure mücmelen ve tatbiki bir surette tedris edilecektir.

Yedinci sınıf (haftada bir ders)

Nahvin tarifi konusu ve amacı, mebnî ve mu'rab ismin tarifleri,

ifade etme üzerine alıştırmalar yapılacaktır.

Sultanilerin ikinci devresinin başı olan 9 sınıflarda haftada dört saat olmak üzere sekizinci sınıfta işlenen konuların aynı tertip üzere okuma ve uygulaması yapılacak; 10. Sınıfta ise iki saat kıraat bir saat gramer olmak üzere haftada üç saat Arapça eğitimi verilecek, mücmel ve uygulamalı olarak beyan, meânî ve bedî konuları da işlenecek; 11. Sınıflarda ise yine iki saat kıraat bir saat edebiyat tarihi olmak üzere Arapça eğitimi verilecek ve mücmel olarak Arap edebiyatı tarihi ile meşhur Arap edebiyatçı ve şairlerin seçilen eserlerinin işlenen konular çerçevesinde tahlili yapılacaktır.

Cumhuriyet Dönemi İlk Arapça Müfredat Programı

Cumhuriyetin ilanından sonra 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu kabul edilmiş ve 23 Nisan 1924 tarihinde *İkinci Heyet-i İlmiye* tarafından liselerde okutulacak olan ders programı hazırlanmıştır. 1922 Orta Mektep Müfredat Programındaki Cumhuriyet öncesi en son hali 7, 8, 9 ve 10. sınıflarda ikişer saat olan Arapça¹³ Cumhuriyet dönemi orta öğretimin ikinci basamağı sayılan ilk lise programında 4 ve 5. Sınıflarda ikişer saat ve 6. Sınıfların sözel bölümlerinde ise dört saat olmak üzere sekiz saat olan ders yükünü Cumhuriyet öncesi döneme kıyasla eksilmeksizin devam ettirmiştir. Bu müfredat programının tamamı şu şekildedir:

Dersler	4. sene	5. sene	6. sene	
			Fen	Edebiyat
Türkçe ve Edebiyat	3	3	2	5
Ecnebi Lisanı	5	5	5	5
Tarih	2	2	2	4
Coğrafya	1	1	1	1
Tabiiyat	3	-	-	İki saat hayvanat bir saat nebatat Yarım saat nebatat bir buçuk saat arziyat

¹³ Yücel, Hasan Ali, a.g.e., s. 164.

Arziyat	-	2	-	-
Fizik	2	2	2	-
Cebir	3	2	1	2
Hendese ve resmi hattı	4	3	4	4
Labaratuvar	2	1	3	2
Arabi	2	2	-	4
Farisi	1	1	-	2
Felsefe	-	2	2	-
İçtimaiyat	-	-	2	1
Mihanik	-	-	2	-
Kozmografya	-	-	2	-
Müsellesat	-	2	-	
Kimya	2	2	2	
Yekün	30	30	30	30

1924 yılından itibaren üç yıl uygulanan bu program, Edebiyat Tarihi, Tarih, Coğrafya ve Matematik derslerinde değişiklik yapıldığı halde Arapça ve Farsça gibi doğu dillerinin programlarına dokunulmadan 1927 müfredat programında uygulamıştır.¹⁴ “1927 Ortamektep ve Lise Müfredat Programları Zeyl” çalışmasında varlığını devam ettirebilen Arapça dersi 1928 yılında Lâtin esaslı Türk alfabesinin kabul edilmesi ile, 1929-1930 öğretim yılında lise müfredat programlarından tamamen kaldırılmıştır.¹⁵ Arapçaya karşı takınılan bu olumsuz tavrın arka planında Batı karşısında mağlubiyet psikolojisiyle hareket eden, bütün referanslarını Batı’ya endeksleyen ve Batı’da olan her şeyi alma, olmayanı atma gayretinde olan hâkim bir zümrenin varlığı olsa gerektir. Nitekim bu nüfuzlu sınıfın etkisiyle Cumhuriyet döneminde daha sonraki yıllarda hazırlanan müfredat programlarında da Arapça kendine hiç yer bulamamıştır. Zira din dersleri bile 1957 yılına kadar hiç okutulmamış, 1957-1974 arasında ise müfredata sadece seçmeli olarak konulabilmişken temel hedefi dini metinleri anlamak olan Arapça dersini programda aramak beyhu-

¹⁴ Yücel, Hasan Ali, a.g.e., s.174

¹⁵ Soyupek, a.g.e., s. 108.

dedir.

1924-1930 yılları arasında İmam ve Hatip Mekteplerinin varlığına rağmen normal bir lisede toplamda sekiz saat Arapça eğitimin verilmesi Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun hedeflediği eğitimde yönetim ve denetiminin tek elde toplanması amacına uygun olduğu aşikardır. Medresele-
rin fonksiyonun ve itibarının halk nezdinde azaltılmasının düşünülmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Ne var ki toplumun bağlı olduğu can damarlarından ayrılmasının zor olacağı düşünülmüş olacak ki Arapça dersi müfredattan bir anda kestirilip atılamamıştır. Türkçe dersinin müfredatı incelendiğinde 1930'lu yıllara kadar yetişen neslin normal lise mezunu olsa bile dininin kaynaklarına ulaşabilecek bir yeterliliği elde edebileceği görülecektir. Zira Türkçe dersi müfredat programında lisele-
rin birinci devresinin (orta okul) ilk senesinde Arapça ve Farsçaya mah-
sus harfler, harf-i medler ve tenvin gibi konulardan başlayarak kelime türleri, Türkçede kullanımı olan Arapça müzekker ve müennes kelime-
ler, ism-i zaman, ism-i mekan, ism-i alet ve ism-i tasgîrler, Türkçe, Arapça ve Farsçadaki cemilerin kaideleri, isim ve sıfat tamlamalarının yapımı ve çeşitleri ile ilgili uygulamalar yer almıştır.

Türkçe dersi müfredat programının ortaokul ikinci sınıflarda oku-
tulması amir olan konular ise şunlardır: Arapçada mastarlar, aksamı seb'a, ismi fail, ismi meful, mübalaga ism-i fail, ism-i tafdîl, sıfat-ı mü-
şebbehe, aksamı seb'aya göre tahavvul eden şekiller, filler, fillerde za-
man, şahıs ve kemiyet, müteaddi ve lazım, malum ve meçhul, mutavaat ve müşareket, sigalar...

Türkçe dersi müfredat programında liselerin birinci devresi olan ortaokulların üçüncü sınıflarında daha çok uygulamaya yönelik edebî kıraat ve kitabet çalışmaları ağırlık kazanmıştır. Bunların yanı sıra bu dönemde mûsned, mûsnedün ileyh, fiil, fail, naibi fail gibi Arapça ile ilişkili konular da işlenmiştir.

Ortaokullarında Arapça eğitim müfredat programı ile yakından il-
gili olan bu eğitimin verilmesi şüphesiz ki lisede verilecek eğitim için sağlam bir temel oluşturmuştur. Ortaokulların birinci senesinde haftada yedi saat, ikinci senesinde beş saat, üçüncü senesinde dört saatlik bir eğitimin ardından lisede Arapça programının yanında Türkçe ve Edebi-

yat dersinde, kaynağını Arap dili belâgatının oluşturduğu beyan, meânî ve bedî' ilimlerinden bazı temel konuların müfredat programında yer alması gerçekten öğrencilerin bu alanda da yeterli olmalarını sağlayacak bir niteliğe sahiptir. Zira dördüncü sınıfta teşbih, istiare, mecaz-ı mürsel, kinaye gibi beyan ilminin konuları yanında bedi ilmi anlamsal sanatlarından teşhis ve intak, tenasüb (murâatu'n-nazîr), rucû, leff-ü neşr, hüs-nü ta'lîl, mübâлага, tecâhül-i ârif vb. ile sözel sanatlardan cinas, seci, tazmin, iktibas vb. konular müfredatta yer almaktadır. Yine beşinci sınıfta bir önceki senede olduğu gibi haftada üç saat verilen Edebiyat dersinde "İslam medeniyeti dairesinde Türk edebiyatı" bağlamında Arap edebiyat tarihi ve İslâmî dönem edebiyatı vezin ve şekil açısından programda yer almıştır.

Liselerin Arapça dersi müfredat programı gelince her senenin ikinci devresinde okutulmuştur. Dördüncü ve beşinci sınıfta haftada iki saat olarak verilen Arapça eğitimi dördüncü sınıfta sarf ağırlıklı beşinci sınıfta ise nahiv ağırlıklıdır. İşlenecek konular aşağıdaki gibidir:

4. sene:

Kelime, tanımı ve türleri, imla bahsi, madde-i asliye ve huruf-u gayri asliye.

İsmin türleri: Mimli masterlar, rubâî, humâsî ve sūdâsî masterlar, mastarı merre ve mastarı nev'î, ca'lî masterlar, ism-i fail, ism-i meful, sıfatı müşebbehe, mübâлага ism-i fail, ism-i tafdıl, ism-i tasgîr, ismi mensub, nisbet sigaları, ismi zaman ve mekan, ismi alet, müzekker ve müennesler, tensiye ve cemiler (cemi müzekker salim cemi müennes salim ve cemi teksîr)

5. sene:

Sarf: Fiil Türleri, Sülasi mücerred bablar, mazi ve muzari siglar, lâm-ı te'kîd, nun-u te'kîd, muzarinin mansub ve meczum olması, emir ve nehiy sigaları, teaccb filleri ve isim fiiller.

Nahiv: Kelime türleri, zamirler, ismi işaretler, ismi mevsuller, i'râb ve i'râb türleri, gayr-ı munsarıflar.

6. sene:

Altıncı sınıfların sadece edebiyat şubelerinde haftada dört saat veri-

len Arapça eğitiminin müfredatı ise şu şekildedir:

Merfûât: Fail, nâibi fail, medh ve zem fiilleri, mübteda ve haber, fiile benzeyen harfler (ان ve kardeşleri), Nakıs fiiller (كان ve kardeşleri), eʔâli mukarabe ve eʔâli kulûb, ما ve لا ye benzeyen ما و لا.

Mansûbât: Mefulu mutlak, mefulu bih, münâdâ, ihtisas, tahzîr ve igrâ, mefulu leh, mefulu fih, mefulu meah, hal, temyiz, sayılar, müstesna ve lâm-ı tebrîe.

Mecrûrât: İzfafet ve izafet çeşitleri, harfi cerler...

Tabiler: Sıfat, te'kîd, bedel, atfî nesak, atfî beyan ve edatlar.

Bu kadar dolu bir Arapça eğitime Türkçe ve Edebiyat dersi müfredatları da yardımcı olmuştur. Türkçe ve Edebiyat dersi müfredatlarının neredeyse Arapça müfredatı gibi olmasında Arapça kökenli kelime ve terkiplerin o dönemdeki Türkçenin yarısından fazlasını teşkil etmesinin etkisi yadsınamayacak derecededir. Öyle ki Arap edebiyatından bağımsız Türk Edebiyatı düşünmek kabil değildir. Harf inkılâbını takiben Arap dilinin programdan tamamen kaldırılmasının yanında Türkçe ve Edebiyat derslerinin Arapça müfredatından arındırılması, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yerine Batı menşeli kelimeleri kullanılma çabaları neticesinde asırların birikimi olan dilimizdeki derinlik ve zenginlik kaybolmaya yüz tutmuştur.

Sonuç

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu öncesinde ve sonrasında çıkarılan müfredat programlarında Arapça'nın yerini ve değerini koruduğu görülmektedir. Kanun metnine uygun ders kitaplarının hazırlanmamış olması pek çok alanda sorun oluştururken Mehmet Zihni Efendi gibi bir Arap dil bilimcisinin varlığı Arapça dersi açısından en azından böyle bir problemin ortaya çıkmasına imkân vermemiştir. İmam Hatip Mektepleri faaliyette olmasına ve Türkçe derslerinin sarf ve nahiv açısından Arapça temelli olmasına rağmen o yıllarda toplumda sekiz saat Arapça eğitiminin devam etmesi geçiş döneminde bu dilin vazgeçilmezliğini göstermesi adına önem arz etmektedir. Müfredat içerikleri kıyaslandığı zaman bu yoğunluğun 1930'lara kadar sürmesini Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra medreselere

olan rağbetin azaltılmasının ancak bu şekilde mümkün olacağı düşünölmüş olması ile açıklamak mümkündür. Eğitim birliği bu şekilde de sağlanabileceğine göre, sürecin işleyişi kanunun temel hedefine değil, toplumun geçmişle bağını koparmaya hizmet etmiştir.

Zamanla Arapçanın müfredattan tamamen kaldırılması ile özğünleştirmek adına Türkçe müfredatının arabî ve islamî unsurlardan arındırılması dilimizin zenginliğine zarar vermiştir. Son tahlilde dil belki sadeleşmiştir, ama tarihi süreç içerisinde İslam kültür ve medeniyet dili haline gelen Türkçenin yozlaşmasının ve Batı dillerinin daha fazla etkisi altında kalmasının önü alınamamıştır. Bu yüzden Arapçanın diğer yabancı diller gibi değil, din dili olması yanında Türkçenin zenginliğini oluşturan kaynaklardan birisi olarak değerlendirilmesi daha isabetli görünmektedir.

Kaynaklar

- Akbayrak, Hasan, *Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine*, İstanbul, Kitabevi Yay. 2009
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S: 2004)*, Ankara, Pegem Yay. 2004.
- Aslan, Erdal, *1924 İlk Mektepler Müfredat Programı*, (2011), Elementary Education Online, ss. 717-734, <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Aslan, Erdal, *Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları*, (2010), Eğitim ve Bilim Dergisi, C. 35 S.158, ss. 215-231.
- Atay, Hüseyin, *Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazetnameler*, (1981), Ankara, Vakıflar Dergisi, S. 13, ss.171-235.
- Ergun, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara, 1982.
- Karataş, Süleyman, *Batılılaşma Döneminde Ders Program Değişimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon-2002.
- Mekatibi Sultaniye Müfredat Programları*, Marif Vekaleti, İstanbul, Matba-ı âmire, 1338.
- Öztürk, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996.
- Soyupek, Hasan, *İkinci Meşrutiyet'ten Günümüze Türkiye'de Arapça Öğretimi*.

Basılmamış Doktora Tezi, Isparta-2004.

Yücel, Hasan Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Ankara, Kültür Bakanlığı yay. 1994,
s. 21; Tonguç, İsmail Hakkı, *İlköğretim Kavramı*, Ankara, Piramit yay. 2004.

<http://www.imamhatipokullari.org/tarihce.html>.